

Nr 6.

Av herr **Ekman, Karl Johan**, *angående skrivelse till Konungen med begäran om framläggande av förslag i fråga om beredande åt Stockholms stad av egen stiftsstyrelse och egen biskop.*

Stockholms stad tillhör av gammalt Uppsala stift, ehuru med egen konsistorialförvaltning. Samhörigheten med ärkestiftet framgår klart av drottning Kristinas privilegier för Stockholms stad den 10 mars 1636 § 30, varest det heter: »Uti Kyrkioherdewalet haffwe Wij nådigst undt staden then rätt, att thee måghe med Biskopens jaa och samtycko några kvalificerade personer welja och Oss dehm med stadzens och Biskopens Breeff presentera, af hwilkom wi sedan een utkeesa och till kiörkioherde confirmera weela». Särställningen i fråga om konsistorialförvaltningen, även den av gammalt datum, måhända från slutet av 1400-talet, har närmare preciserats i kungl. förordningen, huru med rättegång uti domkapitlen skall förhållas den 11 februari 1687 § 1, som stadgar, att »uti Stockholms stads konsistorium presiderar ärkebiskopen, när han är tillstädes, men eljest kyrkoherden i Stora kyrkan, som är ordinarius præses, hvilkens assessores äro alla pastores uti hufvudkyrkorna i staden och på malmarne». Med avseende härå gälla vidare följande föreskrifter i instruktionen den 16 december 1668: »Stockholms stads konsistorium skall, icke mindre hädanefter än för detta af ålder, hafva samma rättighet, anseende och myndighet som andra konsistorier i riket nu hafva, och ingen utan ärkebiskopen allena undergifven vara, hvilken blifver, som förr varit hafver, den förnämste præses, hvilken ock, när så omtränger, skall göras räkenkap, och till honom de saker af konsistorium refereras, som hans censur behöfva, men præsesordinarius blifver primarius pastor. Uti ärkebiskopens frånvaro skall ingen hafva makt att hålla konsistorium, utan primarius pastor, som ordinarius præses är; han

skall hafva makt att sammankalla ordinarios assessores, som äro pastores ordinarii ecclesiarum i staden och förstäderna.»

Den egendomliga ställning, Stockholms stad, dess konsistorium och ordinarie präses sålunda intaga till ärkestiftet och till ärkebiskopen har varit förklarlig, så länge huvudstaden icke var av den storlek, att det kyrkliga livet därstädes kräver omedelbar tillsyn och ledning av biskop. Nu äro förhållandena annorlunda. Folkmängden i Stockholm är redan betydligt större än i flera av de nuvarande stifteten. Antalet därstädes tjänstgörande präster är likaledes stort. Stockholm torde för närvarande räkna omkring 380,000 invånare. Följande 7 stift hade vid 1910 års slut ungefär denna folkmängd: Visby 55,000, Kalmar 136,000, Luleå 322,000, Växjö 328,000, Karlstads 348,000, Skara 366,000, Härnösands 368,000. I Stockholm tjänstgjorde år 1910 ej mindre än 105 präster, i Visby stift 52, i Kalmar stift 85 och i Luleå stift 118. Men framför allt kräver det alltjämt mäktigt växande kyrkliga församlingslivet i huvudstaden en fullt självständig, initiativkraftig och intresserad kyrklig ledning. Stockholm bör hava egen biskop.

Om biskopsämbetets betydelse för församlingslivet och för det andliga kulturarbetet ibland vårt folk torde icke behöva mycket ordas. Jag tillåter mig dock härutinnan citera några uttalanden av numera avlidne hovpredikanten E. D. Heüman. Man måste erkänna, säger han, att invändningen, att biskoparna skulle vara överflödiga, på senare tider av sig själv tystnat. Där den ännu höres, är det i allmänhet blott från sådana, som i alla biskopar se endast ett utslag av medeltidens hierarki. Vad såväl präster som biskopar åtgjort för folkskolans och de allmänna läroverkens framsteg i vårt land som ock för tillgodoseende av en nitisk både själavård och fattigvård, har bragt denna invändning alltmera till tystnad. I allmänhet torde väl numera ifråga om den svenske prästen erkännas, att han fattar sitt kall allvarligt och vill på olika områden söka verkligen tjäna sin församling. Och detta gäller icke mindre om våra biskopar. De fatta visserligen icke sin uppgift att vara ensidiga prästintressens utan just att vara församlingsintressenas målsmän och att i dessa stödja, uppmuntra och hjälpa den präst, som är vaken och nitälskande för sin församlings intressen, samt att väcka den tröge och leda den ovislige bland dem, som äro satta under dem. På biskopen kommer det an att vaka, icke över något enstaka kulturintresse, utan över alla och se till, att var och en, som genom sitt ämbete fått folkets andliga vård om hand, gör sin plikt. Men han är ock framför allt initiativmannen i sitt stift uti dessa frågor. Betydelsen av en biskops initiativ insågs tidigt av Sveriges statsmän, så snart

dessa besjälades av verkligt intresse för vårt lands andliga utveckling. Från den katolska tiden hade Sverige i arv sex biskopsstift, nämligen: Uppsala, Linköping, Skara, Strängnäs, Västerås och Växjö. Redan Gustaf Vasa förordnade en särskild superintendent i Kalmar. Förordnandet förnyades, efter ett kortare uppehåll under Johan III, av konung Karl IX. År 1668 blev södra delen av Kalmar län jämte Öland eget biskopsstift. Likaså upprättades av Karl IX en särskild superintendentur för Värmland och vissa delar av Västergötland, vilka senare dock längre fram utbyttes mot Dalsland. Härur framväxte sedermera år 1772 det nuvarande Karlstads stift. Då konung Gustaf II Adolf ville främja Göteborgs utveckling till storstad, vidtog han även den åtgärden att år 1620 förse denna stad tillika med en del av Västergötland med egen superintendent, vilken efter Brömsebrofreden år 1645 fick Halland och efter Roskildefreden år 1658 först en del av Bobuslän och senare hela detta landskap under sin vård. År 1665 förklarades området för biskopsstift. Fredsslutet i Roskilde tillförde ock Sverige ett alldeles nytt stift, nämligen Lunds stift, omfattande de nyförvärvade landskapen Skåne och Blekinge. Gottland hade redan under danska tiden, superintendent, vilken efter Brömsebrofreden bibehölls, varefter år 1772 biskopsdöme där upprättades. Härnösand fick superintendent år 1647 med hela Norrland ovan Hälsingland och Dalarne till verksamhetsområde, varav sedermera år 1772 bildades Härnösands stift.

Faktiskt var sålunda stiftsindelningen, sådan vi nu hava den, färdig redan vid medlet av 1600-talet. Den enda ändring, förutom superintendenturernas utbytande mot verkliga biskopsämbeten, som sedermera vidtagits, var Härnösands stifts delning år 1904, i samband varmed dels Luleå stift upprättades, dels beslöts Kalmar stifts sammanslagning med Växjö stift.

Det är givet, att det långa stillastående på detta område under den livliga utveckling landet i övrigt under 1700- och 1800-talen genomgått, skall ha medfört kännbara olägenheter. De mest framträdande äro avhjälpna genom den nämnda, nyligen vidtagna stiftsindelningen, men även vad Stockholms stad beträffar gör sig behovet av en mera initiativkraftig och verksam kyrklig ledning kraftigt gällande.

Jag åberopar här åter hovpredikanten Heüman, som av egen erfarenhet väl kände de kyrkliga behoven i Stockholm och i »Ett ord i stiftsfrågan» tagit till orda i denna sak.

Landets huvudstad — säger han — behöver också en biskop. Där stå visserligen såväl de högre läroverken som folkskolan under var sin särskilda styrelse, så att för undervisningsfrågorna är på ett

mycket omsorgsfullt och betryggande sätt sörjt med de särskilda krafter, som en huvudstad kan prestera. Men även från den högre bildningens synpunkt synes oss en biskop inom huvudstaden, som hade tid att följa läroverkens arbete och utveckling, vara önskelig. Dock är just genom den tillgång på utmärkta krafter, över vilka huvudstaden framom andra disponerar för undervisningens främjande och övervakande, denna synpunkt mycket underordnad, när det gäller att framhålla önskvärdheten av särskild biskop i Stockholm. Skälen härför äro att söka så gott som uteslutande på det rent kyrkliga och pastorala området. Ledningen av Stockholms kyrkliga angelägenheter är närmast överlämnad åt Stockholms stads konsistorium. Årkebiskopen, som har Uppsala stora och mycket krävande stift samt prokanslarsämbetet och eforalämbetet inom nämnda stift till sina närmaste åligganden, kan icke, rimligt begärt, mera än högst undantagsvis deltaga i konsistorii sessioner och står därför ganska främmande för detaljerna i Stockholms kyrkliga förhållanden. Lagen ger honom på grund av hans ämbete icke heller någon annan befogenhet i avseende på Stockholms kyrkliga förhållanden än att, när han är i konsistorium närvarande, leda dess förhandlingar och att över Storkyrkoförsamlingens förslag till pastor primarius avgiva utlåtande ävensom att tillsammans med Uppsala domkapitel pröva och godkänna den tyska församlingens förslag till kyrkoherde. De övriga konsistorii ledamöter, även dess ordförande pastor primarius, äro pastorer var i sin församling, och det är känt, huru dessa församlingar mer än väl kräva deras tid och arbete, så att konsistorii göromålen i allmänhet måste inskränkas till de löpande ärendena. Någon chef som kan gripa in såsom visitator i de olika församlingarna och odelat ägna sig åt den biskopliga vården om församlingarna samt föra församlingarnas talan i avseende på tillgodoseende av en i alla hänseenden god och omsorgsfull andlig vård, har icke Stockholm. Därför hava också de kyrkliga förhållandena i huvudstaden fått gestalta sig till de mest orimliga, med församlingar, som uppgå till 30, 40, till och med 50 tusen invånare, ja därutöver, och likväl ända till på sista åren endast en kyrka i vardera, med alltför få präster i förhållande till de uppgifter, som huvudstaden pålägger, och utan den organisering i arbetet, som kan giva åt varje präst plan i hans personliga pastoralverksamhet, och utan någon möjlighet för Stockholm, då det själv saknar biskop, att kunna rekryteras med extra ordinarie präster på annat sätt än genom vad stiftet i landet i övrigt kunna avstå, vilket blir förenat med svårigheter till följd av den allmänna prästbristen. Vi behöva blott se på vårt grannland Danmark med dess huvudstad Köpenhamn för att finna, vilket uppsving

dess kyrkliga liv tagit under ledning av först biskop Martensen och sedermera hans efterföljare. Landets bästa prästerliga krafter kallas in till huvudstaden, nya församlingar bildas, allt eftersom staden växer till, och just församlingar, som kunna personligen räckas av var sin präst och med var sitt tempel, äro där sedan länge planen i biskopens arbete. Men så kan han också odelat ägna sin tid åt en biskops församlingsvårdande ämbete. Det hämnar sig på hela vårt land, att huvudstadens befolkning lämnas utan en stiftschef, som odelat kunde ägna sin tid och kraft åt huvudstadens andliga vård, åt de prästerliga krafternas organisering och pastorala ledning, åt att vara församlingarnas rådgivare och förtroendeman, när det gällde dessas andliga vård, och åt att sammanhålla och övervaka prästerna, som nu merendels själva få känna sig i sitt arbete ensamma utan uppmuntran, ledning och vägvisning. Stora skaror av huvudstadens befolkning stå härigenom utan omedelbar andlig vård, och detta kan icke annat än verka upplösande på såväl hem som samhälle och nedrivande i individens religiösa och sedliga åskådning.

Utom den andliga vården av församlingarna finnas ock i huvudstaden en mängd sjukhus och olika avdelningar av försörjningsinrättningar med flera tusental av samhällets mest nödställda medlemmar, som ej hava annan garanti för sin andliga vård, än att styrelserna för de olika anstalterna tillsätta präster, oftast med en så ringa avlöning, att tjänsterna endast kunna uppehållas som ganska tillfälliga bisysslor, oaktat dessa befattningar mer än de flesta kräva sin särskilde man med mer än vanlig andlig utrustning. Här skulle en biskop kunna göra stora insatser till ett bättre genom att förena dessa platser till särskilda fält för pastoral verksamhet. Så skulle många områden inom huvudstaden kunna påvisas, som ropa på en andlig styresman. Mer än allt annat är dock den fortgående omorganisationen av de abnormt stora församlingarna och det därav följande kravet på ett duktigt extra ordinarie prästerskap ägnat att öppna ögonen i avseende på nödvändigheten att giva huvudstaden, brännpunkten för hela landets kultur och andliga intressen, en biskop, som redan i och med sin rätt att viga präster kunde sätta Stockholm i stånd att, utan beroende av stiftet i övrigt, få ett eget och dugande prästerskap.

När Stockholm vid folkräkningen år 1663 hade 14,000 invånare, adel och kronans folk oberäknat, och vid år 1687, då ordningen för konsistorium slutligen stadgades, enligt beräkning hade alla sina invånare uppgående till omkring 30,000, sålunda icke ens det antal, som nu belöper på allenast Storkyrkan, Klara och Jakob, så var det ju

möjligt, att Stockholms konsistorium utan särskild biskop med stadens kyrkoherdar till bisittare kunde utföra ledningen av huvudstadens andliga vård. Den nämnda folkmängdssiffran stegrades endast långsamt, så att den år 1749 uppgick till 53,464, år 1800 till 75,517 och först år 1856 steg till 100,000. Men sedan dess har stegringen skett hastigt och visar nu en siffra av omkring 380,000. Härtill kommer att denna folkmängd ju är sammansatt av de mest olika klasser och av inflyttade från hela landet, så att de mest olika krav ställas på huvudstadens prästerskap i avseende på gåvornas mångfald och olikhet; och mera än på de flesta ställen kräves av detsamma ett nitiskt personligt arbete och en aldrig svikande kärlek och trohet i den prästerliga gärningen. Att här ej sätta in det bästa man kan av ledning, bildning, praktisk begåvning, pastoralt sinne och vidhjärtad människokänedom, så mycket av detta som kan förenas hos en chef, är en underlåtenhetssynd mot det svenska folket och dess huvudstad, desto större ju längre man låter tiden gå sig ur händerna. Statsmakterna kunna icke gärna längre underlåta att taga frågan om biskop för Stockholm under allvarligaste omprövning. Och Storkyrkoförsamlingen torde endast draga vinning av att dess pastor får mera odelat ägna sig åt den mycket krävande församlingens vård. Ställningen såsom den främste bland huvudstadens prästerskap torde böra bibehållas, då denne kyrkoherde i allt fall måste anlitas såsom domprost i Stockholm och kontraktsprost för de andra kyrkoherdarna samt såsom vice ordförande i konsistorium.

Det allt övervägande motivet för inrättandet av en biskopsstol i Stockholm är, såsom av det ovan anförda framgår, det verkligen trängande behovet av en stiftsherdes ordnande hand, övervakande blick och kraftiga initiativ för huvudstadens vidkommande. Därmed skulle ej blott vinnas en lösning av de svårigheter, som oupphörligen göra sig påmind genom Stockholms saknad av stiftsrätt, särskilt i fråga om rekryteringen av yngre prästerliga krafter; huvudstaden skulle också få, vad den väl behöver, en ledare av den kyrkliga utvecklingen i dess folkrika församlingar och förstadssamhällen. Enhet, planmässighet och kraft skulle kunna mera än förr sättas in i denna utveckling, och betydelsen därav framstår än större, då man tänker på, huru Stockholm alltjämt växer genom inkorporering av kringliggande församlingar och uppkomsten av nya förstäder och samhällen, vilka eljest lätt bliva i kyrkligt hänseende vanvårdade.

Att pastor primarius, om än så personligen dugande, icke kan gå i land med en sådan uppgift i det nutida Stockholm, beror dels därpå, att den redan i och för sig krävande kyrkoherdetjänsten i Storkyrkoförsam-

lingen, lämnar alltför liten tid övrig till en mera omfattande verksamhet och dels framför allt därpå, att nödig auktoritet och nödiga för chefsverksamheten erforderliga kvalifikationer icke kunna med någon visshet påräknas, så länge Stockholms högste kyrkliga styresman skall tillsättas genom val av en enskild, och därtill en av de minsta av Stockholms församlingar. Och rättigheten att välja präst, torde Storkyrkoförsamlingen icke vilja släppa.

Ärkebiskopens ställning såsom »den förnämste præses» i konsistorium och högste vårdaren av huvudstadens kyrkliga liv har visat sig icke vara något att bygga på, om än intresset från hans sida kan vara aldrig så starkt. Förhållandena visa snarare i den riktning, att ärkebiskopen bör fullständigt befrias från den omsorg, han ännu nominellt har för Stockholmsförsamlingarna. I sådant hänseende torde vara nog att endast lämna en kort översikt över de göromål, som enligt gällande lag och författningar samt i övrigt påvila ärkebiskopen: 1:o) Åligger honom att utöva samma episkopala funktioner, som varje annan biskop inom svenska kyrkan, såsom att ordinera präster, hålla visitationer, förrätta kyrkoinvigningar och kyrkoherdeinstallationer, varje vecka såsom ordförande leda domkapitlets förhandlingar o. s. v. Men då ärkestiftet utgör ett av de största i riket, äro de episkopala göromålen därstädes mera omfattande och krävande än i de flesta andra stift. 2:o) Såsom prokansler för Uppsala universitet och eforus för flera högre och lägre allmänna läroverk påvilas ärkebiskopen en arbetsbörda, med vilken endast biskopens i Lund bland rikets övriga biskopar kan jämföras. 3:o) Såsom svenska kyrkans primus har ärkebiskopen att fungera såsom kyrkomötets självskrivne ordförande. 4:o) I samma egenskap har han rätten och plikten att i ämbetet installera övriga biskopar inom svenska kyrkan. 5:o) Han är högste andliga styresman för våra utomlandsförsamlingar, såsom de svenska församlingarna i London, Paris och Berlin. Alla frågor om församlingsordning, kyrkobyggande o. s. v. i dessa församlingar måste underställas ärkebiskopen och domkapitlet i Uppsala. Förslag om bildande av nya församlingar av svenskar i utlandet, frågor rörande sjömansvården i utländska hamnar såsom Kiel, Calais, West-Hartlepool m. fl. hänskjutas eller höra till ärkebiskopens intresse- och arbetsområde. 6:o) Såsom præses i Stockholms stads konsistorium kan väl ärkebiskopens arbete numera ej vara särdeles betydande i rent kvantitativt hänseende, men mera i kvalitativt, då hans råd säkerligen plägar inhämtas vid avgörandet av viktigare kyrkliga frågor. Alla kyrkoherdeinstallationer och kyrkoinvigningar i Stockholm skola förrättas av ärkebiskopen eller den han i sitt ställe för-

ordnar. 7:o) Böndagstexterna föreslås av ärkebiskopen, liksom han nästan undantagslöst författar det årliga böndagsplakatet. 8:o) Alla frågor om kollektors beviljande i riket underställas före avgörandet ärkebiskopens prövning och utlåtande. 9:o) En mängd andliga kyrkoärenden, ofta av mycket ömtålig och krävande natur, såsom kyrkolagstiftningsfrågor, frågor om internationella kyrkliga förbindelser o. s. v. remitteras i regeln av Kungl. Maj:t antingen till ärkebiskopen ensam eller till honom och Uppsala domkapitel, även i fall då övriga domkapitel icke höras. 10:o) En betydande extra arbetsbörda påvilar ärkebiskopen i hans egenskap av självskriven ordförande i de båda för varje år i betydighet och omfattning växande institut, som officiellt kallas Svenska kyrkans missionsstyrelse och Svenska kyrkans diakonistyrelse. 11:o) Äger han vissa särskilda skyldigheter i sin egenskap av ärkebiskop, vilka icke så noga kunna angivas, men tidvis äro både krävande och tidsödande, t. ex. övertakandet och kontrollerandet av arbetet till mormonpropagandans motverkande m. m. 12:o) Vilar på ärkebiskopen en börda av in- och utländsk korrespondens av sådan omfattning, att den vissa tider måste vara verkligt tryckande.

Den lättnad, som kan beredas ärkebiskopen i hans arbetsbörda och framför allt i känslan av ansvar för det kyrliga livet i huvudstaden genom dennas avskiljande till eget stift, utgör ytterligare ett skäl för åtgärder i denna riktning.

Tanken på Stockholm såsom särskilt stift under egen styresman har väl förr någon gång varit uppe men har tagit mera fast gestalt och framträtt såsom ett verkligt behov först i samband med den senare tidens snabba utveckling. I nästan alla förslag till förändring av stiftsstyrelsernas organisation, som ända från år 1720 åter och åter kommit fram vid riksdagarna och sedan år 1868 även vid kyrkomötena, lämnas Stockholms konsistorium oberört. Endast i kyrkolagskommittéens förslag av år 1846 föreslås rätt genomgripande förändringar bestående bland annat däri, att Stockholm skulle få superintendent. Och vid Högsta domstolens granskning av kyrkolagskommitténs förslag av år 1873 föreslago tre justitieråd, att undantagsställningen för Stockholm skulle upphöra och staden till alla delar utgöra ett särskilt stift, där pastor primarius skulle hava alla en biskops åligganden och stadens domkapitel bliva fullt likställt med övriga domkapitel.

År 1881, vid dåvarande pastor primarii Strömbergs förflyttning till biskopsstolen i Strängnäs, väcktes i Stockholms stads konsistorium förslag om, att föreningen av pastorprimariibefattningen med kyrkoherdetjänsten vid Storkyrkan skulle upphöra och att

Kungl. Maj:t skulle, efter ärkebiskopens hörande och möjligen efter hörande därjämte av Stockholms ordinarie prästerskap i den ordning och till den verkan Kungl. Maj:t kunde anse lämpligt, till pastor primarius utnämna den bland konsistorii assessorer, som Kungl. Maj:t ansåge vara värdig. Konsistorium godkände detta förslag, men med reservation av kyrkoherdarna Sjöding och Staaff, av vilka den sistnämnde i förbigående antydde behovet av egen biskop för Stockholm. Det av konsistorium till Kungl. Maj:t ingivna förslaget understöddes på det sätt av Stockholms prästerskap, att 33 inom staden tjänstgörande präster i till Kungl. Maj:t ingiven skrift förordade detsamma. Kungl. Maj:t upptog förslaget välvilligt och efter vederbörliga förberedelser framlades till 1883 års riksdag kungl. proposition med förslag till förordning angående tillsättning av pastor primarius i Stockholm, vilket förslag i huvudsak innehöll, att pastor primarius som i ärkebiskopens frånvaro skulle vara ordförande i konsistorium, skulle utnännas av Kungl. Maj:t efter förslag av Stockholms prästerskap och sedan ärkebiskopen däröver hörts. Å förslaget, vid vars upprättande rösträtt skulle tillkomma de vid huvudstadens territoriella församlingar samt vid tyska och finska församlingarna anställda kyrkoherdar och komministrar, skulle uppföras tre av kyrkoherdarna i stadens territoriella församlingar, och skulle vid valet i tillämpliga delar gälla, vad i fråga om biskopsval vore stadgat. Lagutskottet avstyrkte dock propositionen och den föll i bägge kamrarne.

Förslaget upptogs sedermera vid 1898 års kyrkomöte genom motion av professor Rudin. Kyrkolagsutskottet tillstyrkte motionen och kyrkomötet beslöt i överensstämmelse härmed skrivelse till Kungl. Maj:t. I infortrat yttrande över kyrkomötets skrivelse, daterad den 7 november 1899, frånträdde Stockholms stads konsistorium sin förut intagna ståndpunkt i denna fråga och framhöll i stället kraftigt nödvändigheten för Stockholm att erhålla egen biskop. I konsekvens härmed sökte också konsistorium i skrivelse till Kungl. Maj:t den 1 maj 1900 att med anledning av ärkebiskopsledigheten efter ärkebiskop A. N. Sundberg, få i den blivande ärkebiskopens fullmakt inryckt ett förbehåll angående möjlig förändring av hans ställning till Stockholms stad; men detta yrkande avslogs av Kungl. Maj:t den 29 juni samma år.

Under tiden hade även Stockholms prästsällskap tagit till orda i frågan. Den 22 januari 1900 avläts från sällskapet till Kungl. Maj:t en skrivelse, undertecknad av ett stort antal av huvudstadens präster, med begäran om särskild biskop för Stockholm. Motiveringen är i korthet den, att huvudstadens kyrkliga ställning är av så stor betydelse

för hela den svenska kyrkan, att här föreligger ett trängande behov av en på platsen bosatt chef, som är i tillfälle att odelat ägna tid och kraft åt ledningen och utvecklingen av huvudstadens kyrkoväsende samt genom sitt ämbetes rätt och plikt blir i stånd att på ett värdigt och eftertryckligt sätt i Stockholm inåt och utåt företräda kyrkans sak. En ytterligare opinionsyttring i denna fråga avgavs av prästsällskapet vid sammanträde den 2 februari 1903, då, efter föredrag av hovpredikanten Heüman, sällskapet beslöt hos Kungl. Maj:t framhålla önskvärdheten av att Stockholms stad erhöles egen biskop.

Kungl. Maj:t inhämtade över bägge framställningarna ärkebiskopens yttrande. Det innehåller i huvudsak, att ärkebiskopen icke hade något att erinra vare sig mot upplösningen av de band, varmed Stockholm i kyrkligt hänseende nu är förenat med ärkestiftet, eller mot lämpligheten i och för sig av ett biskopsämbetes upprättande för Stockholm, men att han ansåg tiden därför icke vara inne, förrän antalet av församlingar i Stockholm blivit i väsentlig mån ökat.

Av sedermera tillkomna omständigheter, som beröra frågan, torde följande böra anföras.

År 1906 den 31 december avgavs av därtill utsedda kommitterade betänkande och förslag till lag angående organisation av stiftsstyrelserna m. m. Då detta betänkande förekom för yttrande i Stockholms stads konsistorium, väckte hovpredikanten Heüman därstedes förslag om framställning till Kungl. Maj:t rörande åtgärders vidtagande för Stockholms avskiljande till eget stift. Konsistorii yttrande fick dock en väsentligt modifierad lydelse, enligt vilken yrkandet på stiftsrätt för Stockholm visserligen kraftigt framhålls, men med tillägg att konsistorium, som för närvarande icke kunde göra sig räkning på att erhålla en från direkta församlingsplikter helt och hållet befriad chef, hemställde att ny instruktion måtte utfärdas för pastor primarius, så att han finge rätt att för Stockholms behov inviga präster, att han vidare skulle inträda såsom självskriven ledamot i direktionen för Stockholms stads undervisningsverk och tillerkännas i huvudsak lika ordnad eforal myndighet som rikets biskopar, samt att ärkebiskopens chefsställning i konsistoriet och ledamotskap av direktionen för Stockholms stads undervisningsverk skulle upphöra. Åt prästerskapet i Stockholm borde beredas det inflytande vid tillsättningen av pastorprimariibefattningen, att de skulle få medelst omröstning giva en av de föreslagna sitt förord. Mot detta yttrande reserverade sig dock en av konsistorii ledamöter, kyrkoherden Larsson, vilken icke kunde biträda ett förslag av innebörd

att giva en enskild församling rätt att välja stiftsstyresman för Stockholm utan förordade det av hovpredikanten Heüman först framställda förslaget.

Vid 1909 års kyrkomöte väcktes av kontraktsprosten Lindstedt motion om upprättandet av ett nytt stift för Stockholms stad. Motionären erinrade därom, att genom beslutet om Härnösands stifts delning, hade riksdagen, kyrkomötet och Kungl. Maj:t hävdad biskopsämbetets höga uppgift och stora betydelse för genomförandet och ordnandet av kyrkans verksamhet för vårt folks religiösa, sedliga och intellektuella utveckling. Vederbörande utskott avstyrkte på formell grund motionen men hade intet i sak att mot förslaget erinra. Tvärtom framhöll utskottet, att den växande huvudstadens utvidgade kyrkliga administration krävde alltmera bestämt en sammanhållande hand. De mångskiftande religiösa rörelserna påkallade oavlätlig uppmärksamhet, medan det nutida storstadslivet i övrigt ständigt skapade nya uppgifter för kyrkan att fylla. En välbehövlig lättnad skulle ock beredas ärkebiskopen, varjämte pastor i Storkyrkoförsamlingen finge tillfälle att helt ägna sig åt sin krävande kyrkoherdetjänst. Kyrkomötet beslöt i enlighet med utskottets förslag.

Den 29 december 1911 ingick Stockholms stads konsistorium till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t ville i nåder förklara huruvida under uttrycket »med iakttagande av i lag givna föreskrifter» i kungliga brevet om tillsättningen av pastorats- och pastorsadjunkter i Stockholm kunde förstås, att en präst, som av Stockholms stads konsistorium kallas och förordnas att uppehålla en pastorsadjunktsbefattning, vars avlöning helt eller delvis bestrides av församlingen, skall behöva tillåtelse av det domkapitel, under vilket han lyder, att få mottaga sådant förordnande. Denna anhållan föranledde anmärkningsvärda yttranden från flera av rikets domkapitel. Så yttrade domkapitlet i *Lindköping*, att domkapitlet medgäve, att de nuvarande förhållandena i berörda avseende icke vore tillfredsställande och att någon åtgärd kunde behöva vidtagas för att råda bot på de svårigheter, som visat sig vara förenade med rekryteringen av det extra ordinarie prästerskapet i huvudstaden. Inom domkapitlet hade ock den tanken uttalats, att en sådan ordning kunde införas, som tilläte, att erforderligt antal präster ordinerades för tjänstgöring i Stockholm. Domkapitlet i *Skara* behjärtade livligt det i huvudstaden förefintliga stora behovet av prästerliga krafter, men ansåge den riktiga lösningen av denna fråga böra ske genom ombildning av Stockholms stad med omnäjd till ett särskilt stift. Domkapitlet i *Karlstad* yttrade, att om man tänkte på den betydelse, Stockholms kyrkliga, religiösa och sedliga förhållanden ägde för hela landet,

kunde man ingalunda anse det normalt, att inga präster vigdes för tjänstgöring i Stockholm. Det enda Sveriges huvudstad värdiga sättet att avhjälpa denna abnormitet med dess konsekvenser vore, att huvudstaden med dess omgivningar bildade självständigt stift med egen biskop och kyrkostyrelse. Domkapitlet i *Kalmar* erkände, att med den utveckling, som huvudstaden och dess kyrkoväsende numera vunnit, giltiga skäl saknades att låta den hittills gällande undantagsställningen för Stockholm längre fortfara. Tiden vore nu inne att låta nämnda stad till alla delar utgöra ett särskilt stift, varigenom stadens konsistorium skulle bliva fullt likställt med rikets övriga domkapitel. Domkapitlet i *Härnösand* ville icke bestrida, att den nuvarande ordningen vore för det kyrkliga arbetet i huvudstaden hämmande. Och svårigheterna härvid kunde icke upphöra förr än en reglering av stiftsindelningen gjorde Stockholm med eller utan kringliggande landsbygd till ett självständigt stift, jämnställt med de övriga stiftet. Till någon vidare åtgärd än domkapitlens hörande torde konsistorii anhållan icke hava lett.

Vid Stockholms prästsällskaps sammanträde den 10 mars 1913 förevar åter frågan om Stockholms avskiljande till eget stift. Ordföranden, kyrkoherden Larsson, ur vilkens inledningsanförande en väsentlig del av den ovan meddelade utredningen hämtats, yttrade därvid bland annat: I den stora huvudfrågan stå mot varandra förslagen om pastorprimariibefattningens utvidgning och om ombildning till ett biskopsämbete och om inrättandet av ett nytt biskopsämbete för Stockholm. Det kunde ej förnekas, att det förstnämnda förslaget hade åtskilligt, som talade för sig. Det byggde på historisk grund, och pastorprimariiämbetet hade under tidernas lopp så småningom tillagts funktioner, som i många avseenden voro likställda med de episkopala. Men å andra sidan hade utvecklingen också visat, att pastorprimariiämbetet aldrig kunnat växa ut till en sådan chefsbefattning, som instruktionen av den 16 december 1668 giver antydningar om. Och utan tvivel hade detta berott därpå, att man klart insett det olämpliga uti, att en enskild församling skulle tillsätta kyrkans högste styresman i Stockholm. Och Storkyrkoförsamlingen hade aldrig varit villig och vore säkerligen ej håller nu villig att släppa något av sina privilegier vid tillsättning av kyrkoherde i församlingen. Det funnes därför ringa möjlighet att få Stockholms stiftsfråga löst på denna väg, helst som det väl ej kunde tänkas, att en lösning av frågan skulle kunna ske utan att Stockholms prästerskap, som, om man undantog konsistoriales, nu ej ens finge deltaga i val av ärkebiskop, skulle få den rätt, som tillkomme prästerskapet i hela det övriga riket, att del-

taga i valet av sin stiftschef. Den enklaste och bästa lösningen av frågan vore därför utan tvivel att låta Stockholm få egen biskop.

Beträffande det nya stiftets omfång har från sakkunnigt håll uttalats, att detsamma helst icke bör inskränkas till Stockholms stad allena utan jämväl omfatta flera eller färre landsförsamlingar. Särskilt har framhållits lämpligheten av att det yngre prästerskapet ej alltid skulle nödgas begynna sin tjänstgöring i det mycket krävande storstadsarbetet utan kunde hava tillfälle att öva sig genom att börja sitt arbete i landsortsförsamlingar. Dessutom gäves genom en sådan vidsträcktare omfattning av stiftet tillfälle till ett rikare utnyttjande av olika gåvor och anlag, i det att de prästerliga krafterna lättare kunde placeras på platser, som bäst passade var och en särskilt, varförutom en befruktande växelverkan kunde äga rum mellan arbetet i storstadsförsamlingarna med deras säregna behov och det helt annorlunda beskaffade arbetet i landsbygdens församlingar. Hovpredikanten Heüman föreslog på sin tid, att till ett nybildat *Stockholms stift* skulle läggas, utom staden Stockholm, Södertörns domsaga av Stockholms län och Strängnäs stift med Österhaninge, Örnö, Nämndö, Utö, Tyresö, Dalarö, Västerhaninge, Muskö, Ösmo, Sorunda, Torö, Östertälje, Grödinge, Botkyrka, Salems, Huddinge, Nacka, Västertälje, Tveta, Överjärna, Ytterjärna, Vårdinge och Turinge församlingar samt Södra Roslags domsaga av samma län i Uppsala stift med Lovö, Ekerö, Munsö, Adelsö, Färentuna, Hilleshög, Sånge, Skå, Spånge, Järfälla, Bromma, Sundbybergs, Eds, Sollentuna, Östra Ryds, Täby, Vallentuna, Danderyds, Djursholms, Lidingö, Solna, Österåkers, Riala, Roslagskulla, Ljusterö, Värmdö, Ingarö, Gustafsbergs, Djurö, Möja och Bo församlingar. En sådan reglering av Stockholms stift vore så mycket mera välbetänkt som de nu uppräknade församlingarna ligga så i Stockholms omgivningar och närhet, att de mer och mer i sig upptaga stora förstäder och förorter till Stockholm.

En annan utväg, som dock endast med synnerlig tvekan kan föreslås, är indragningen av Visby särskilda stift och dettas sammanslagning med Stockholms stad till ett enda *Stockholms stads och Visby stift*. En sådan anordning skulle medföra den minsta rubbningen av bestående förhållanden och betydligt underlätta hela frågans lösning såväl i ekonomiskt hänseende som i övriga avseenden. Visserligen skulle en sådan åtgärd kännbart och säkerligen även smärtsamt beröra församlingar och prästerskap på Gottland, som till följd av sitt avskilda läge och sin ställning såsom en utpost för svensk kultur och fosterländsk samhörighet väl behöver stödet av en egen andlig styresman; men om Stockholms stiftsfråga icke på annat sätt kan lösas, så är dock in-

tresset av att så sker ett riksintresse av sådan övervägande betydelse, att Gottlands särskilda intressen i jämförelse därmed måste stå tillbaka. Och säkerligen skulle en kraftig biskop finna tid och tillfälle nog att på ett ingående sätt stödja och leda den kyrkliga utvecklingen såväl i huvudstaden som på Gottland, förutsatt att de löpande göromålen och den dagliga tillsynen på sistnämnda ställe ombesörjes av ett särskilt konsistorium i Visby med kyrkoherden i Visby stads- och landsförsamlingar såsom ordförande i egenskap av domprost.

Beträffande de ekonomiska möjligheterna för åstadkommande av en egen biskopsstol för Stockholm har framkastats den tanken, att Stockholms församlingar skulle kunna ordna denna angelägenhet genom bidrag utöver de vanliga prästlöneavgifterna. Och nog skulle de flesta av Stockholms församlingar kunna lämna sådana bidrag, men av flera skäl vore det olämpligt att göra anspråk därpå. Bidrag av statsmedel i form av direkt anslag torde ej heller lätteligen kunna erhållas. Men om verkligt intresse för saken finnes, torde den ekonomiska sidan därav kunna ordnas utan alla avlöningsbidrag från vare sig stat eller kommun med hjälp av biskopslöneregleringsfondens tillgångar. Dennas behållning utgjorde vid 1913 års slut 905,281 kronor 36 öre och har sedan dess ytterligare tillvuxit. Genom den inträdda sammanslagningen av Växjö och Kalmar stift torde jämväl en ökning vinnas. Skulle det för frågans lösning befinnas nödvändigt att indraga biskopsbefattningen i Visby, är givet, att mer än tillräckliga medel vunnas till avlöning av en ny biskop i Stockholm. Endast bostadsfrågan kan därefter vålla någon svårighet. Måhända kunde dock Stockholms stad befinnas villig att åtaga sig denna jämförelsevis ringa utgift för fördelen att få stiftsfrågan på ett för huvudstaden tillfredsställande sätt löst.

För frågans upptagande till lösning just nu tala, utom förhållandena själva, även två andra omständigheter. Den ena är att, med anledning av skrivelse från 1913 års riksdag, särskilda sakkunnige för närvarande äro sysselsatta med frågan om en omreglering av biskoparnas löneförmåner. Den andra är, att helt nyligen sakkunnige blivit tillkallade för beredning av frågan om domkapitlens omorganisation. Med bägge dessa frågor hänger det nu framställda förslaget på det närmaste tillsammans. Det torde därför vara nödvändigt att just i detta sammanhang åtminstone en utredning sker av Stockholms stiftsfråga, som enligt vad av det anförda framgår redan bragts till den punkt, att den måste antingen lösas i önskad riktning eller ock efter en i nämnda sammanhang företagen ingående utredning för lång tid framåt avvisas.

I hopp om att det förra skall bliva fallet tillåter jag mig därför
vördsamt hemställa,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t
anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t i samband med nu
pågående utredning av frågorna rörande omreglering
av biskoparnas löneförmåner och om domkapitlens
omorganisation låta utreda, huruvida och under vilka
förutsättningar Stockholms stad må kunna erhålla egen
stiftsstyrelse och egen biskop, samt för riksdagen
framlägga det förslag, vartill utredningen kan giva
anledning.

Stockholm den 20 januari 1915.

K. J. Ekman,
Jönköping.